

Eet smakelijk en divers

Over voedselsoevereiniteit

Wie de media volgt krijgt de indruk dat het overeind houden van financiële constructies meer aandacht verdient dan zaken als voedsel en gezondheid. Toch is het hoog tijd om na te denken over de houdbaarheid van het huidige voedselsysteem. Willen we de zeggenschap over ons voedsel overdragen aan speculanten en investeerders op de wereldmarkt, waar een klein aantal multinationals de dienst uitmaakt, of kiezen we voor voedselsoevereiniteit. En wat heeft diversiteit er mee te maken?

In de Westerse wereld is de voedselproductie in hoge mate geïndustrialiseerd. Aan het begin van de keten is een enorme machtsconcentratie bij een tiental bedrijven die zaden, gif en kunstmest leveren aan boeren. Verderop in het proces zitten de supermarktenketens die zo machtig zijn dat de prijzen die boeren krijgen voor hun producten zijn gekelderd. Het gevolg: kleine boeren zitten in de tang. Alleen door schaalvergroting kunnen boerenbedrijven concurreren; met monoculturen en intensieve veehouderij kan grootschalig worden geproduceerd voor de export en voor grote winkelketens.

Net als in andere geïndustrialiseerde landen slinkt in Nederland het aantal boerenbedrijven nog steeds. In 2011 telde ons land ruim 70.000 boerenbedrijven, 3 procent minder dan het jaar ervoor. Het aantal daalde destijds met een tempo van zes bedrijfssluitingen per dag. In 2013 sluiten ongeveer tien agrarische bedrijven per dag. Ter vergelijking: in 1950 telde Nederland nog ongeveer 400.000 boerenbedrijven.

Agro-diversiteit

Los van de sociale en economische consequenties van de leegloop van het platteland is er een ander minder zichtbaar aspect: verlies van diversiteit. Van oudsher selecteerden boeren variëteiten van gewassen die optimaal gedijen onder de lokale klimaat- en bodemcondities. Deze zogeheten landrassen werden geselecteerd op voedzaamheid, vruchtbaarheid, smaak en op resistentie tegen plagen en ziektes. Het zijn gezonde, 'robuuste' rassen. Een eeuw geleden waren er duizenden verschillende variëteiten land- en tuinbouwproducten op de markt. Elk seizoen en elke streek kende zijn eigen specialiteiten. In de loop van de vorige eeuw kwam daar verandering in: de veredeling van landbouwzaden werd steeds meer aan specialisten overgelaten. Er kwamen commerciële variëteiten in omloop en gaandeweg ontwikkelde de overheid strenge eisen voor de lijst van zaden die werden toegelaten op de Nederlandse zadenmarkt. De oude boerenrassen voldeden per definitie niet aan die moderne eisen van uniformiteit en onderscheidbaarheid. Het gaat namelijk om gewassen met brede genetische variatie die continu evolueren in het open veld. Vanwege de benodigde tests en procedures is het lastig en duur om een gewas op de lijst van toegelaten rassen te krijgen. Omdat die vele duizenden traditionele groente-, fruit- en graangewassen nicheproducten zijn, wegen voor de meeste boeren de kosten van registratie niet op tegen de baten.

De agro-diversiteit is sinds die tijd enorm achteruitgegaan, volgens schattingen met minstens 75 pro-

cent. Bij sommige gewassen is de diversiteit minder dan 5 procent van wat het ooit geweest is. Het is de

Oogsten voor eigen gebruik of lokale markt betekent minimale distributie en transport

Slow Food beweging die het verdwijnen van bijzondere variëteiten en smaken aan de grote klok hing. Het is niet alleen de soortenrijkdom maar ook de genetische variatie binnen de soorten die is verschaald. Dat brengt risico's met zich mee: de gevolgen van ziekten, plagen zijn ingrijpender en de kans op misoogsten groter. Diversiteit is niet alleen van belang voor de gezondheid en veerkracht van landbouw en voedselproductie, maar ook om vast te kunnen stellen welke planten het best zijn opgewassen tegen klimaatverandering en extreem weer.

Diversiteit en klimaat: kwestie van energie

Voedsel is energie. Kenmerkend aan de oorspronkelijke boerengewassen is dat deze netto energie leve-

ren. Ze zijn optimaal aangepast aan hun omgeving en redden zich zonder kostbare ingrepen, kunstmest of bestrijdingsmiddelen. Ze vergen geen investeringen in laboratoria en geavanceerde biotechnologie, of zaden uit de fabriek. Oogsten voor eigen gebruik of lokale markt betekent minimale distributie en transport. Verlies door opslag, bederf of een overspannen wereldmarkt blijft beperkt. Dankzij de bodem, het water en de energie van de zon leveren deze uitgekende oude rassen meer energie op dan de boer er in stopt.

De industriële landbouw echter slurpt energie. Het industriële voedselsysteem is zo inefficiënt dat er tien Joule energie nodig is om één Joule te produceren. Er is energie nodig voor:

- * de ontwikkeling van hightech zaden,
- * voor de machines om het land te bewerken,
- * voor kunstmest en bestrijdingsmiddelen,
- * voor de verwerking en
- * voor het wereldwijde gesleep met voedsel.

Regenwoud wordt opgeofferd aan grootschalige teelt van soja, die de wereld rond wordt gepompt in de vorm van veevoer. Bij het omzetten van plantaardige in dierlijke eiwitten gaat weer veel energie verloren. Elk stadium van de industriële voedselketen vreet energie. Uiteindelijk wordt een kwart van het geproduceerde voedsel doorgedraaid of weggegooid en begint de energieverstopping duizelingwekkende proporties aan te nemen. Volgens voorzichtige schattingen is de industriële landbouw verantwoordelijk voor 40% van de mondiale uitstoot van broeikasgassen, en daarmee een belangrijke oorzaak van klimaatverandering. De industrie 'beweert' dat alleen hun biotechnologie en supergewassen een oplossing bieden voor klimaatproblemen als extreme droogte, overstromingen en verzilting en daarmee is de cirkel rond. Alleen de grote agrobedrijven zullen in staat zijn negen miljard monden te voeden. Ze vinden prominenten als Bill Gates en prinses Maxima aan hun zijde.

Veiliger, eerlijker en productiever

Toch is niet iedereen overtuigd. Een panel van 400 wetenschappers verrichtten in opdracht van de VN een wereldwijd onderzoek naar de stand van zaken in de landbouw. Het eindrapport verscheen in 2008 en de conclusies zijn eenduidig:

De ecologische landbouw is niet alleen veiliger en eerlijker, maar ook veel productiever en beter in staat genoeg te produceren voor de groeiende wereldbevolking dan de industriële landbouw. Traditionele landbouwmethoden gecombineerd met moderne agro-ecologische inzichten leveren zeer goede resultaten, zonder verlies van bodemvruchtbaarheid en biodiversiteit.

Industriële landbouw gaat uit van een achterhaald model dat geen recht doet aan de samenhang tussen soorten en ecosystemen. Het is een versimpelde visie op het leven, een visie waarin de mens geen deel uitmaakt van het ecosysteem en waarin de bronnen voor ongebreidelde groei onuitputtelijk zijn. In het kader van de groene revolutie moeten "ontwikkelingslanden", waar 500 miljoen kleine boeren nog altijd de halve wereldbevolking van eten voorzien, dit model ook invoeren.

Voedselsoevereiniteit

Gelukkig zijn steeds meer mensen voorstander van een gezond en duurzaam alternatief voor monoculturen en massaproductie. In Nederland groeit het marktsegment van biologische en lokale producten. Overall ter wereld zijn 'seed-savers' actief, die de diversiteit op het land in stand houden. Ze vermeer-

derden zelf zaden van bijzondere gewassen en organiseren zaden-netwerken en ruilbeurzen. Men wil niet langer aangewezen zijn op de grote zadenbedrijven.

In Europa is een internationale beweging voor voedselsoevereiniteit opgestaan die de zeggenschap over voedsel terug eist. De gedachte achter soevereiniteit is dat voedsel te belangrijk is om over te laten aan economen en multinationals, die via internationale handelsverdragen bepalen hoe de 'vrije wereldmarkt' eruit ziet. Voedselsoevereiniteit wil zeggen dat een streek, staat of regio zélf bepaalt welk voedsel wordt geproduceerd en hoe. Oogsten voor eigen gebruik of lokale markt betekent minimale distributie en transport. In de afgelopen jaren zijn er petitie's, internationale congressen, protesten en manifestaties georganiseerd, waarin boeren, ngo's, wetenschappers en activisten de krachten bundelen om voedselsoevereiniteit te stimuleren en de aandacht vestigen op betere manieren van voedselproductie. En dat is nu actueler dan ooit, gezien de voortdurende voedselschandalen en de situatie in de Europese politiek. Er staat veel op het spel.

Gemeenschappelijk Landbouw Beleid versus soevereiniteit en diversiteit

Momenteel wordt het Europees landbouwbeleid voor de komende jaren uitgewerkt, de voorstellen moeten nog dit jaar worden aangenomen. Ook op dit terrein wordt steeds meer besluitvorming overgeheveld naar 'Brussel' en hebben lidstaten en regio's steeds minder in te brengen. De voorgestelde aanpassing van de regelgeving voor zaden die op de EU markt mogen worden verhandeld doet niets aan de huidige, te strikte rassenlijst. Integendeel, het dreigt alleen maar moeilijker, duurder en bureaucratischer om een gewas op de lijst te krijgen. Het lijdt geen twijfel dat de diversiteit daardoor verder onder druk komt te staan.

Er is verwarring over de vraag of een boer of hobbytuinder eigen zaden mag weggeven als die verder niet commercieel worden gebruikt. Officieel wordt dit strafbaar als je geen geregistreerde handelaar bent en de zaden niet op de lijst staan. Of men hier ook voor vervolgd zal worden als het om kleine hoeveelheden voor eigen gebruik gaat, valt nu nog niet te zeggen. Maar voor het in stand houden van de huidige agrarische diversiteit en het mogelijk houden van een onafhankelijke landbouw is dit wetsvoorstel een ramp.

Een aantal kritische organisaties heeft gereageerd met voorstellen voor betere zadenregelgeving:

* Geen verplichte registratie of certificering voor planten met open bestuiving:

* Boeren en particuliere verzamelaars zijn geen zadenexploitanten en zouden buiten de regelgeving moeten vallen. Kleine en middelgrote bedrijven zouden aan minder regels moeten voldoen dan de grootste 10 zadenbedrijven die het grootste deel van de zadenmarkt in handen hebben

* Er moet transparantie over de veredelingsmethoden en de intellectuele eigendomsrechten zijn, om gentech- en patentgewassen te kunnen onderscheiden.

* Geen discriminatie tegen biologische variëteiten bij de eisen voor registratie, certificering en gezondheid van het gewas.

* Een nieuwe definitie van variëteiten: Er moet meer flexibiliteit komen in de strakke regels over uniformiteit. Boeren moeten hun planten kunnen aanpassen aan bijvoorbeeld klimaatverandering door open kruisbestuiving in het veld.

* Geen privatisering van de tests, registratie en certificering.

Ook verandert er het nodige aan de octrooiwetgeving in Europa. Het wordt eenvoudiger om Euro-

pees patent aan te vragen op planten en dieren, een aanpassing waar de 'life science' multinationals intensief voor hebben gelobbyd. In Nederland wordt nu vooral het kwekersrecht toegepast, waarbij veredelaars gebruik mogen maken van elkaars gewassen om nieuwe variëteiten te ontwikkelen. Maar patentrecht is een stuk minder flexibel. Er is streng toezicht op de bescherming van gepatenteerde gewassen, en op inbreuk staan hoge boetes.

Intellectueel eigendomsrecht

Het concept van intellectueel eigendomsrecht op levensvormen is omstreden, maar het Europees Octrooibureau (EPO) is een fervent voorstander. Niet alleen voor genetisch gemanipuleerde (genetech) organismen - er zijn ook al patenten verleend op gangbare groente- en fruitsoorten. Nu de genetech-gewassen hun beloften niet kunnen waarmaken, stort de biotech-industrie zich op het claimen van intellectuele eigendomsrechten van gewone ge-

wassen. Er ligt een massa aanvragen voor patenten op gangbare gewassen klaar, en ook voor verwerkingsprocessen als het maken van bier, brood, margarine en afgeleide producten. Met deze patenten wordt de juridische positie van bedrijven die de markt monopoliseren versterkt. Maar de patenten beperken de beschikbaarheid van rassen en variëteiten voor boeren, kwekers en onderzoekers. De Nederlandse regering heeft haar bezorgdheid geuit over de nieuwe patentwet en heeft de EU gevraagd een reeks uitzonderingsclausules op te nemen die het leed moeten verzachten.

De biotech multinationals zijn daarentegen heel tevreden met het conceptvoorstel:

- * Er zal bij beslissingen van het Europees Octrooibureau geen beroep meer mogelijk zijn bij het Europees Gerechtshof.
- * Belangrijke nationale maatregelen om de reikwijdte van patenten te begrenzen worden onmogelijk gemaakt.
- * Het bestaande kwekersrecht wordt uitgekleed: veredelaars die gebruikmaken van andermans variëteiten mogen de door hen ontwikkelde nieuwe soorten niet zelfstandig gaan verkopen.

In maart 2013 wordt de volgende Europese 'draft' (concept wetsvoorstel) verwacht. Er is nog verdeeldheid en de voorstellen zijn al twee keer teruggestuurd naar de tekentafel. Uiteindelijk zullen het Europees Parlement en de vakministers van alle EU-lidstaten de voorstellen goed moeten keuren. Voor dat het zo ver is, is het belangrijk te laten zien dat er verzet is tegen deze EU-plannen.

Kies voor soevereiniteit

Er is genoeg te doen: Onderzoek welke lokale initiatieven er zijn om bij aan te sluiten. Deel informatie met anderen. Stuur brieven naar Nederlandse Euro-parlementariërs. Kweek groenten, organiseer een zadenbeurs en houd protestoproepen in de gaten. Vergeet vooral niet welke megabedrijven het meeste belang hebben bij de nieuwe wetgeving. Tot slot kun je ook gewoon als consument besluiten geen geld meer uit te geven aan industrieel voedsel. Kies voor soevereiniteit en diversiteit op het menu. <

<http://www.seed-sovereignty.org>

www.reclaimtheseeds.nl

<http://www.nyelenieurope.net>

www.aseed.net